

Niezależne Ośrodki Badawcze (NOB)

W trakcie prac nad nową ustawą o szkolnictwie wyższym dyskutuje się nad przyczynami niskiej aktywności polskich uczonych w ubieganiu się o granty Europejskiej Rady Badań Naukowych (ERC). ERC promuje najwybitniejszych badaczy, można się więc spodziewać, że reforma uwzględni tworzenie odpowiednich „zachęt” do ubiegania się o te prestiżowe granty. Trudno jednak uwierzyć, że jakiegokolwiek udogodnienia administracyjne będą w stanie zagwarantować wyraźną poprawę sytuacji (przynajmniej nie w najbliższych latach). W świetle analizy pułapek rozwojowych państwa, przedstawionych w dokumencie „Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju” (Ministerstwo Rozwoju, 2017), Polska wpada w tzw. **pułapkę średniego rozwoju/przeciętnego produktu**. To oznacza, że nawet przy zastosowaniu zmian strukturalnych, przewidywanych w nowej ustawie, nauka w Polsce ma małe szanse na „dogonienie” wiodących państw europejskich. Ucieczkę z tej pułapki gwarantowałyby **pionierskie badania naukowe**, czyli takie, jakie finansuje ERC. Postawienie na pionierski charakter badań wymaga jednak zmiany wizji nauki w Polsce. Taka zmiana, odnosząca się nie do formy, a treści, byłaby możliwa poprzez „dolanie świeżej krwi”, tj. zasilenie polskiej nauki przez naukowców pracujących za granicą. Aby to umożliwić, należałoby odpowiednio „przekierunkować” mobilność uczonych, tak aby najlepsi chcieli pracować w Polsce. Alternatywa wyjazdu polskich uczonych, w celu nabycia warsztatu przy boku posiadaczy grantów ERC za granicą, łączy się z ryzykiem bezpowrotnego „drenażu mózgow” z Polski, czyli z kolejnym zagrożeniem rozwoju państwa, jakim jest tzw. **pułapka demograficzna**. Problemem jest też brak odpowiedniego prestiżu instytucji naukowej w Polsce (**pułapka słabości instytucji**). Prestiż jednostki, w połączeniu z prestiżem pracujących w niej uczonych, bywa dodatkową miarą wykonalności projektu naukowego, niemającą nic wspólnego z dostępną tam infrastrukturą. Tu cytuję Prof. Macieja Żylicza: „recenzenci [...] czasami stosują swoje dodatkowe kryteria. To, co mnie najbardziej denerwuje, to sformułowanie: jak na Polskę to nawet bardzo dobre”.

Przedstawiony poniżej projekt, mający na celu wzmocnienie pozycji polskiej nauki na świecie, dotyczy **Niezależnych Ośrodków Badawczych (NOB)**, stworzonych przy instytucjach naukowych na terenie kraju. **NOB** byłyby „kuźniami talentów” prowadzonymi przez wybitnego badacza o ugruntowanej pozycji lidera zespołu, laureata grantu ERC lub innego, równie prestiżowego. Ewaluacja kandydatów, przeprowadzona wcześniej przez ERC, jest gwarancją dobrego wyboru lidera NOB – nie trzeba go więc powtórnie weryfikować na koszt podatnika w Polsce. W naturalny sposób kierowaniem NOB byłoby zainteresowani przede wszystkim polscy badacze zamierzający wrócić do kraju. Niemniej jednak każdy laureat grantu ERC jest równoprawnym kandydatem gwarantującym bardzo wysoką ja-

kość prowadzonych badań. Lider NOB przyciąga do siebie najlepszych młodych naukowców. Ci z kolei, dzięki pracy w NOB, są w stanie przygotować własne granty w przeciągu 3–5 lat. Dlatego powstanie NOB powodowałoby znaczny wzrost liczby grantów ERC wykonywanych w Polsce.

Niezależność od przyległej instytucji naukowej jest warunkiem sukcesu NOB, wykluczającym powstawanie ewentualnych konfliktów. Będąc niewielką, liczącą kilku do kilkunastu badaczy grupą, NOB nie grozi destabilizacją goszczącej go instytucji. NOB musi dysponować pomieszczeniami, mieć dostęp do aparatury badawczej, więc będzie zakładany jedynie tam, gdzie takie możliwości będą zapewnione. Gwarantowana wysoka punktacja (parametryzacja) instytucji naukowej posiadającej NOB powinna być dostateczną zachętą dla jej władz do „przyciągnięcia” lidera i utworzenia NOB. Z uwagi na przyznawanie statusu (i finansowanie) NOB-ów przez MNiSW, ich liczba i zróżnicowanie (odpowiadające priorytetowym kierunkom badań) wynikałoby z wizji strategicznej rozwoju kraju. Początkowo wszystkie dziedziny nauki powinny być brane pod uwagę, a dopiero po ewentualnym „nasyceciu” należałoby określać priorytetowe dziedziny. NOB funkcjonowałyby przede wszystkim w oparciu o fundusze grantowe, natomiast samo jego utworzenie, czyli środki instalacyjne oraz wynagrodzenie personelu tworzącego NOB powinny pochodzić bezpośrednio z MNiSW lub powołanej do tego agencji. Lider NOB powinien mieć zapewnione stałe zatrudnienie, zaś jego zespół – kilkuletnie kontrakty. Wynagrodzenia powinny odpowiadać standardom UE. Tylko w ten sposób lider będzie mógł rekrutować odpowiednich badaczy.

NOB mogłyby zawiązywać się przy dowolnej instytucji naukowej w Polsce, tj. na uniwersytetach, w instytutach badawczych oraz w PAN, czy w parkach technologicznych. Zakładamy, że duża część NOB-ów tworzyłaby się przy największych uczelniach. Z drugiej strony, dowolność wyboru instytucji naukowej byłaby dodatkowym czynnikiem zachęcającym potencjalnych liderów NOB do osiedlenia się w dowolnym regionie Polski oraz dałaby szansę na podwyższenie punktacji mniejszych instytucji naukowych oraz realne wykorzystanie infrastruktury naukowej, zwłaszcza tej umiejscowionej z dala od największych ośrodków naukowych.

NOB jako inkubatory pionierskich badań naukowych zakładają terytorialnie zrównoważony rozwój nauki w kraju oraz wykorzystanie potencjału zasobów ludzkich dla rozwoju Polski oraz promocji polskiej nauki w świecie. NOB mogłyby w bardzo szybkim tempie przynieść najbardziej oczekiwane efekty, w postaci istotnego uczestnictwa polskich ośrodków naukowych w programie europejskim „Horyzont 2020”. Z tego względu projekt NOB stanowi wartościowe dopełnienie projektów założeń do ustawy 2.0, na której efekty (z uwagi na skalę i złożoność rozwiązań) będziemy musieli czekać znacznie dłużej.

GRAŻYNA PTAK

Rada NKN, koordynator grupy roboczej
„Umiejdzynarodowienie – szansa i wyzwanie
dla polskich uczelni”.

PAUza Akademicka – www.pauza.krakow.pl – tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności i środowiska naukowego.

Rada Redakcyjna: Magdalena Bajer, Andrzej Białas, Janusz Limon, Ewa Lipska, Stanisław Rodziński, Piotr Sztompka, Marta Wyka, Jerzy Wyrozumski, Jakub Zakrzewski, Franciszek Ziejka.

Redakcja: Andrzej Białas – redaktor naczelny; Andrzej Borowski, Andrzej Kobos, Marian Nowy – redaktorzy; Adam Korpak, Krzysztof Skórczewski – grafika; Ryszard Otręba – „Galeria PAUzy”; Anna Michalewicz – dyrektor administracyjny; Witold Brzoskowski, Monika Mentel – fotokład; Wydawnictwo PAU – konsultacje.

Adres do korespondencji: Polska Akademia Umiejętności, 31–016 Kraków, ul. Sławkowska 17; e-mail: pauza@pau.krakow.pl

Oczekujemy na artykuły do 6 000 znaków (ze spacjami) i ilustracje w formacie JPEG o rozdzielczości 300 dpi.